

Наталія Палащина

НАУКОВЕ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ НАПРЯМІВ ОСВІТЯНСЬКОЇ ГАЛУЗІ

*До п'ятиріччя Державної науково-педагогічної
бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського*

Розбудова демократичної, суверенної України передбачає врахування того факту, що одночасно із становленням правової держави і формуванням основних інституцій вітчизняного громадянського суспільства наша країна впевнено обрала шлях до європейської та світової інтеграції, відкритого інформаційного суспільства, який зумовлює необхідність інтенсивних змін в політичному, економічному, соціальному житті. Тому побудова громадянського суспільства може бути забезпечена лише за умови переорієнтації науки і освіти, як важливих чинників соціальних перетворень, що значною мірою впливають на розвиток суспільства, на цінності демократії.

Слід зазначити, що понад п'яти років європейське освітнє співтовариство живе під знаком Болонського процесу. Його суть полягає у формуванні на перспективу загальноєвропейської системи вищої освіти, яка ґрунтується на спільності фундаментальних принципів функціонування, а саме: введення двоциклового навчання, запровадження кредитної системи і контролю за якістю освіти, розширення мобільності і забезпечення працевлаштування випускників та запозичення досвіду європейської системи освіти. Внаслідок цього і в освітній галузі України відбуваються реформаційні процеси, спрямовані на досягнення рівня найкращих світових стандартів. Значним досягненням у розробці стратегії модернізації вітчизняної системи освіти стала Національна доктрина розвитку освіти України, орієнтована на новий тип гуманістично-інноваційної освіти, її конкурентоздатності в європейському та світовому просторах [2].

Особливого значення у цих умовах набуває науково-інформаційна діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О.Сухомлинського (далі – ДНПБ України ім. В.О.Сухомлинського) – головного інформаційного центру освітнянської галузі з педагогіко-психологічних питань та науково-методичного центру бібліотек освітнянської мережі, створеної згідно Постанови Кабінету Міністрів від 30.10.1999р. №2018 безструктурним підрозділом Академії педагогічних наук України (далі – АПН України), а як державна Інституція – підпорядкована Міністерству освіти і науки України (далі – МОН України).

В сучасних умовах розвитку суспільства ДНПБ України ім. В.О.Сухомлинського разом з науковими бібліотеками НАН України спроможна задовольнити потреби в інформації більшості населення України і є осередком інформаційних носіїв, що мають значний вплив на хід суспільних процесів в інтелектуальному, духовному сенсі [3]. Тому перед

науковими бібліотеками, як соціальними інституціями, поставлено завдання кардинального удосконалення інформаційного забезпечення проблем сталого розвитку суспільства та державотворчих процесів в Україні, що передбачає, зокрема, досягнення якісно нового рівня обслуговування учених та спеціалістів на основі традиційних і новітніх інформаційних продуктів та послуг.

У зв'язку з цим у ДНПБ України ім. В.О.Сухомлинського створилася дієва система наукового інформаційно-бібліографічного забезпечення інноваційних проблем психолого-педагогічної науки і практики [4]. Відділ наукової інформаційно-бібліографічної діяльності у рамках цієї системи спрямовує свою роботу на розв'язання саме цього завдання: наукового інформаційно-бібліографічного забезпечення наукового супроводу модернізації системи освіти України та перспективного її розвитку у відповідності з чинним в Україні законодавством у галузі бібліотечної справи та освіти, керуючись завданнями Національної доктрини розвитку освіти України та положеннями ряду національних, державних, комплексних, галузевих програм й інших документів загальнодержавного значення та згідно тем науково-дослідної роботи бібліотеки, затверджених Президією АПН України: „Створення, становлення і розвиток мережі освітянських бібліотек України” (науковий керівник – директор ДНПБ України ім. В.О.Сухомлинського П.Л.Рогова) та „Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України” (науковий керівник – канд. істор. наук В.І.Лутовінова).

Основним напрямком діяльності відділу протягом п'яти років є якісне, оперативне і пріоритетне забезпечення інформаційних потреб Президії АПН України та її Відділень, Інститутів і Центрів; Міністерства освіти і науки України; фахівців освітньої галузі; мережі освітянських бібліотек шляхом формування і використання науково-інформаційних ресурсів, зокрема, наукового довідково-бібліографічного апарату відділу, як на традиційних носіях інформації – універсальної систематичної картотеки статей періодичних видань України та країн СНД (СКС), так і науково-інформаційної бази даних в електронному вигляді.

Безумовно, сучасний стан розвитку науки і освіти в Україні вимагає створення і втілення новітніх інформаційних технологій для оперативного і якісного отримання та використання інформації, а для цього необхідно використовувати розробки інноваційних навчально-виховних технологій вітчизняних науковців, освітян і колег з інших держав шляхом розширення в Україні інформаційної освітянської мережі, яка б об'єднала освітянські установи різного рівня, залучивши й мережу освітянських бібліотек на чолі з ДНПБ України ім. В.О.Сухомлинського [6].

У зв'язку з цим вагомого значення набуває проект „Концепції програми інформатизації бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів, комп'ютеризації мережі освітянських бібліотек”, розроблений ДНПБ України ім. В.О.Сухомлинського [5]. У рамках цього проекту відділ наукової інформаційно-бібліографічної діяльності бібліотеки з II півріччя 2004 р.

розпочав роботу з створення „Тематичної бази даних бібліографічних записів статей періодичних видань з питань педагогіко-психологічної науки і практики” (ТБД) за новими надходженнями періодичних видань до ДНПБ України ім. В.О.Сухомлинського. На майбутнє плануємо створити та поповнювати, зокрема, такі тематичні бази даних: „Законодавчі та нормативні акти з питань освіти в Україні на сторінках періодичних видань”, „Педагогічна наука і практика в Україні та за кордоном”, „Реформування освіти в Україні”, „На допомогу вчителю-предметнику та вихователю”. Доцільно до кожної бази даних подати і „Перелік періодичних видань”, використаних як джерела. Здійснюватиметься реконверсія окремих розділів традиційної СКС періодичних видань за умови загальної наукової редакції картотеки. Варто зазначити, що паралельно з формуванням ТБД поповнюється і продовжує функціонувати СКС періодичних видань у традиційному картковому вигляді шляхом програмного забезпечення дублювання бібліографічного опису на картки у потрібній кількості. Розпочате формування електронної бази даних (ТБД) здійснюється досить повільно за відсутності у відділі необхідної кількості комп’ютерної техніки та недосконалості програмного забезпечення.

Таким чином, слід звернути увагу на значні досягнення відділу у науково-інформаційній діяльності за традиційними формами і методами роботи протягом 2000-2004 рр. Наукові співробітники відділу здійснюють науково-аналітичний бібліографічний опис статей з майже 300 назв періодичних видань України та країн СНД, залучені також до наукової організації, ведення та редагування Універсальної систематичної картотеки статей періодичних видань (СКС), яка максимально відображає інформацію про педагогіко-психологічну науку і практику у традиційному картковому вигляді. СКС періодичних видань формується на основі принципів науковості, доступності, плановірності та економічності з виокремленням пріоритетної інформації національної тематики відповідно до проблем розвитку суверенної України. Реалізація цих принципів забезпечується науковістю аналітичного бібліографічного опису згідно діючих та чинних в Україні стандартів, систематизацією документів на основі таблиць Універсальної десятикової класифікації (УДК) та методичними рішеннями відділу, високою кваліфікацією наукових співробітників відділу, науковою організацією праці, фаховим поточним редагуванням СКС з урахуванням передового вітчизняного та зарубіжного досвіду педагогічної науки і практики. СКС періодичних видань налічує **135 000** карток.

Починаючи з 2003 року виникла необхідність в удосконаленні структури розділів СКС, а з 2004 року розпочата загальна наукова редакція всіх розділів картотеки відповідно до нових інноваційних підходів до сучасного рівня науково-інформаційного забезпечення учених і фахівців у галузі педагогічної науки і освіти за напрямками, визначеними законом України „Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” від 16 січня 2003 року. №433-IV [1], „Основними напрямками розвитку АПН України на найближчу перспективу”, „Програмою спільної діяльності МОН

України та АПН України”, рішеннями Всеукраїнського з’їзду працівників освіти. До СКС періодичних видань створюється допоміжний апарат – Алфавітно-предметний покажчик (АПП), який на сьогодні вміщує понад 1500 простих та складних предметних рубрик за допомогою якого користувач матиме можливість оперативно отримати вичерпну інформацію з будь-якої проблеми психолого-педагогічної науки і освіти, відображеної у СКС.

У відділі розроблена та затверджена нормативно-регламентуюча та інструктивно-технологічна документація щодо організації, ведення, редагування СКС згідно типових нормативно-регламентуючих документів чинних в Україні, з урахуванням специфіки діяльності відділу:

- Положення про систематичну картотеку статей періодичних видань.
- Паспорт-характеристика картотеки (СКС періодичних видань).
- Паспорт картотеки (Тематична картотека статей).
- Методичне рішення про поєднання українського і російського алфавітів в організації і веденні каталогів і картотек.
- Інструкція до Алфавітно-предметного покажчика(АПП) СКС, яка на цей момент опрацьовується.

Для забезпечення інформаційних потреб членів Президії АПН України, науковців АПН України, провідних фахівців Міністерства освіти і науки України науковими співробітниками відділу систематично здійснюється диференційоване бібліографічне інформування 18 абонентів (індивідуальних – 14, групових – 4) за 26 темами у системі ВРІ за новими надходженнями до фондів ДНПБ України ім. В.О.Сухомлинського. Системою індивідуального абонементу користуються академіки та члени кореспонденти АПН України (Андрущенко Віктор Петрович, Вашуленко Микола Самійлович, Кононенко Віталій Іванович, Мадзігон Василь Миколайович, Прокопенко Іван Федорович, Савченко Олександра Яківна, Філіпчук Георгій Георгійович, Чебикін Олексій Якович, Ярмаченко Микола Дмитрович, Слюсаревський Микола Миколайович), директор ДНПБ України ім. В.О.Сухомлинського (Рогова Павла Іванівна), провідні фахівці освітянської галузі (Єрмаков Іван Гнатович, Регейло Ірина Юріївна, Туташинський Василь Іванович). Щомісяця надсилаються списки групового бібліографічного інформування до Відділення теорії та історії педагогіки АПН України – (академік-секретар Сухомлинська Ольга Василівна), Відділення педагогіки і психології вищої школи АПН України – (академік-секретар Євтух Микола Борисович), Відділення дидактики, методики та інформаційних технологій в освіті АПН України – (академік-секретар Бібік Надія Михайлівна), лабораторії навчання української мови та літератури Інституту педагогіки АПН України – (зав. лабораторією Скуратівський Леонід Віталійович). Загальна кількість інформаційних бібліографічних списків протягом п’яти років складає – 1038.

У рамках науково-дослідних тем науковими співробітниками відділу спільно з науковцями АПН України було укладено три бібліографічні покажчики, два з них біобібліографічні: „М.Д.Ярмаченко – видатний педагог, академік, перший президент АПН України” із серії „Академіки АПН

України” (консультант -академік М.Д. Ярмаченко) і „Польський педагог-гуманіст – Януш Корчак (1878-1942)” із серії „Видатні педагоги світу” (науковий консультант та автор вступної статті – академік АПН України О.В.Сухомлинська, рецензент – академік АПН України М.Б.Євтух та за участю канд. пед. наук С.В.Іщук). Заслуговує на увагу науково-допоміжний бібліографічний показник – „Сучасні освітні технології” (рецензент – канд. пед. наук, проректор з науково-методичної роботи ЦППО АПН України Л.І.Даниленко). Бібліографічні показники були видані типографським друком.

Особливої уваги заслуговує здійснення наукових інформаційно-бібліографічних супроводів до наукових досліджень, а саме: лабораторії педагогічних інновацій Інституту педагогіки АПН України за темами: „Життєва компетентність особистості”, „Метод проектів у сучасній школі”, „Теорія і практика проектування інноваційних педагогічних систем 12-річної школи” („Правове та нормативне забезпечення проектно-технологічної діяльності учасників навчально-виховного процесу”, „Типи учнівських проектів”) та Відділення дидактики, методики та інформаційних технологій в освіті АПН України за темами: „Створення концепції профільної школи”, „Зміст та методичне забезпечення Державного стандарту початкової загальної освіти”. Із зазначених наукових інформаційно-бібліографічних супроводів „Метод проектів у сучасній школі” був надрукований у виданні „Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати” (Київ, 2003).

Науковими співробітниками відділу надруковано 6 статей у фахових періодичних виданнях: „Національно-культурне відродження українців РСФРР у 20-х рр. ХХ ст. (за матеріалами журн. „Новим шляхом” 1927-1929 рр., позачерговий номер 1930 р.), „Творча лабораторія для усіх” (про історію створення бібліотеки Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України), „Не перестану працювати, поки живу” (про життя і творчість українського мовознавця П.Г.Житецького), „Виховання словом” (про увічнення пам’яті В.О.Сухомлинського), „Він був публіцистом мислі і серця” (пам’яті Романа Рахманного(Олійника)), „Складімо, друзі, майбуття із древнього чудесного каміння...” (сценарій-мандрівка в історію освіти).

Варто також звернути увагу науковців та дослідників у галузі бібліотекознавства України на змістовне наукове дослідження відділу „Огляд офіційних документів з історії бібліотечної справи та освітянських бібліотек, надрукованих у „Збірнику наказів НКО УСРР (1934-1941)”. Цей рукопис плануємо оформити у депонованому вигляді до кінця 2004 року.

Керуючись завданнями Національної доктрини розвитку освіти України, переходу української школи на новий зміст і 12-річний термін навчання, запровадження інноваційного характеру освітнього процесу на усіх його ланках і рівнях, потреб і запитів суспільної практики, представлених у положеннях таких Національних програм, як „Діти України”, „Відродження та розвиток Українського козацтва, „Репродуктивне здоров’я”; Державної програми „Вчитель”; Комплексних програм: „Профілактика злочинності на 2001-2005 роки”, „Здоров’я нації”; Галузевих програм: „Інформатизація

загальноосвітніх навчальних закладів, комп'ютеризація сільських шкіл на 2001-2003 роки”, „Розвиток позашкільних навчальних закладів на 2002-2008 роки”, „Програми розвитку і функціонування української мови на 2004-2010 роки”, „Програми розвитку системи дистанційного навчання на 2004-2006 роки” та „Програми спільної діяльності МОН України та АПН України на 2002-2004 роки”, науковими працівниками відділу складено 74 структурованих бібліографічних списків, які надруковані у фахових періодичних виданнях, з них: 45 – рекомендаційні та інформаційні бібліографічні списки з актуальних педагогіко-психологічних питань, 29 – бібліографічні списки на допомогу класним керівникам та вихователям, з яких 7 – анотовані.

За участю провідних науковців АПН України, шляхом надання консультацій, складено 12 структурованих рекомендаційних бібліографічних списків, зокрема, такі три цикли: перший – „Зміст загальної середньої освіти: концептуальні підходи до добору і конструювання”, який вміщує бібліографічні списки: „Перспективні виховні технології”, „Інноваційна культура школи”, „Теорія і практика педагогічного експерименту в сучасній школі”, підготовлені за консультацією канд. пед. наук, ст. наукового співробітника лабораторії педагогічних інновацій Інституту педагогіки АПН України І.Г.Єрмакова; другий – „Продуктивна освіта: теорія і практика”, до якого увійшли: „Продуктивні школи: реалії, міфи, мрії”, „Освітня галузь „Технологія”: шлях до реформування загальноосвітньої школи”, „Технологія майстерень”, підготовлені за консультаціями канд. пед. наук, зав. лабораторією Інституту педагогіки АПН України Л.І.Денисенко та канд. пед. наук, вченого секретаря Г.Є.Левченка; третій – на виконання „Державної програми розвитку і функціонування української мови на 2004-2010 роки”, який має у складі: „Українська мова – мова державна”, „Україністика: історія, сучасний стан і перспективи”, „Теорія і практика викладання української мови у загальноосвітніх, професійно-технічних, вищих навчальних закладах та закладах професійної освіти” і підготовлені за консультаціями академіка АПН України М.С.Вашуленка, канд. філол. наук, вченого секретаря Інституту української мови НАН України Л.В.Рябець, канд. пед. наук, зав. лабораторією Інституту педагогіки АПН України Л.В.Скуратівського, доктора пед. наук, зав. лабораторією Інституту педагогіки АПН України О.Н.Хорошковської. До кінця 2004 року буде підготовлено до друку ще один цикл бібліографічних списків на виконання „Державної програми розвитку системи дистанційного навчання 2004-2006 рр.”, а саме: „Розвиток дистанційної форми навчання у системі вищої освіти та використання дистанційного навчання у системі післядипломної освіти”, „Організація дистанційного навчання у системі загальної середньої та професійно-технічної освіти”, „Забезпечення дистанційної форми професійної підготовки з психологічною підтримкою окремих груп населення – громадян з особливими потребами”.

Крім того, згідно Листів МОН України від 27.06.03. №1/9-33 та від 26.07.04. №1/9-393 з Рекомендаціями щодо проведення першого уроку в

загальноосвітніх навчальних закладах України за темами: „Знання – це скарб, а вміння вчитись – ключ до нього” та „Життя людини найвища цінність” спільно з канд. пед. наук, зав. лабораторією Інституту проблем виховання К.І.Чорною, науковими працівниками відділу до зазначених методичних рекомендацій були складені структуровані рекомендаційні бібліографічні списки. Два згаданих бібліографічних списки такі необхідні освітянам України надруковані у фахових газетах, але бажано бібліографічні списки такого рівня в першу чергу друкувати в „Інформаційному збірнику Міністерства освіти і науки України”.

Важливою ланкою діяльності відділу є виконання усних та письмових бібліографічних довідок за вимогами різних категорій користувачів. Загальна кількість виконаних довідок складає **23187**, з них усних довідок – **23135** (у т.ч. тематичних – **20208**, адресних – **1924**, уточнюючих – **787**, фактографічних – **216**), а письмових – **52**.

Згідно з вимогами АПН України, МОН України виконано – **27** письмових тематичних бібліографічних довідок, зокрема, бібліографічну письмову довідку за темою „Проблеми громадянського виховання у працях видатних педагогів і філософів України” член Президії АПН України, академік Г.Г.Філіпчук використав у своїй монографії „Громадянське суспільство: освіта, етнокультура, етнополітика” (Чернівці, 2002), а цикл письмових тематичних бібліографічних довідок за темою „Екологізація суспільства і освіта” він використав у книзі „Екологічна політика: національні та глобальні реалії” (Чернівці, 2003).

У 2001 році бібліотекою було започатковано інформаційно-бібліографічне видання „Бюлетень науково-інформаційної діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки ім. В.О.Сухомлинського”, підготовку якого, з поточним щорічним поповненням новою інформацією, було доручено відділу наукової інформаційно-бібліографічної діяльності. Щомісяця відділом проводяться „Дні фахівця” – огляд нових надходжень періодичних видань до ДНПБ України ім. В.О.Сухомлинського щодо досягнень у розвитку вітчизняної і світової педагогічної науки і практики з поданням інформації про участь наукових співробітників бібліотеки у науково-інформаційному забезпеченні вітчизняних досягнень. Протягом зазначеного періоду науковими працівниками відділу проведено **7113** консультацій для користувачів щодо структури Довідково-пошукового апарату бібліотеки та біля **15** наукових бібліографічних оглядів на семінарах, конференціях, зустрічах, організованих спільно з провідними фахівцями АПН України та навчальними закладами різних рівнів акредитації.

З 2004 року у відділі запроваджено облік забезпечення усними бібліографічними довідками пріоритетних категорій користувачів (наукових співробітників, аспірантів, викладачів ВНЗ, викладачів ЗОШ) з метою здійснення перспективного аналізу та наукового дослідження щодо вивчення їх фахових інформаційних потреб. Заочне дослідження за темою: „Аналіз і наукове опрацювання результатів дослідження щодо вивчення фахових інформаційних потреб користувачів ДНПБ України ім. В.О.Сухомлинського:

науковців АПН України і практиків освітянської галузі та бібліотечних працівників, які здійснюють їх науково-інформаційне та бібліотечно-бібліографічне обслуговування” було проведено науковими працівниками ДНПБ України ім. В.О.Сухомлинського у 2003 році. Завершальний етап цього дослідження, а саме – наукове опрацювання анкет користувачів – було доручено науковому співробітнику відділу. У дослідженні взяли участь 195 респондентів: 70 науковців, 103 викладачі навчальних закладів різних рівнів акредитації, 22 бібліотекаря освітянських бібліотек.

Для ознайомлення з науково-бібліографічною продукцією відділу, що надрукована на сторінках періодичних видань радимо звернутись на Web-сайт Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В.О.Сухомлинського.

Web-сайт: <http://www.library.edu-ua.net>

E-mail: Library@nbi.com.ua

Список використаних джерел

1. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України прийнятий 16 січня 2003р. №433-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – №13. – Ст.93.
2. Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України від 17 квітня 2002р. №347/2002 // Нормат.-прав. забезпечення освіти: У 4 ч. – Х., 2004. – Ч.1. – С.4-24.
3. Рогова П.І. Стратегія розвитку освітянської бібліотечної мережі України // Бібл. вісн. – 2004. – №1. – С.14-20.
4. Рогова П.І. Інноваційний прорив у бібліотечній справі // Пед. газ. – 2004. – Квітень (№4). – С.2.
5. Рогова П.І., Шевченко В.Л. Дистанційна освіта в контексті електронних бібліотек // Пед. газ. – 2004. – Вересень (№9). – С.6.
6. Малицька І. Інформаційне забезпечення сучасної освіти в діяльності міжнародних європейських організацій // Рід. шк. – 2004. – №9. – С.73-7.